

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 13 (Aralık/December 2023), s. 1684-1698.
Geliş Tarihi-Received: 30.10.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 12.12.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1383333

Âb-ı Hayattan Tufana Türk Kültüründe Su Miti ve Bu Mitin Filmlerdeki Yansımaları

The Water Myth in Turkish Culture from the Immortality Water to the Flood and Reflections of This Myth in Movies

Murat ŞAHİN*

Öz

Yaşamın önemli bir unsuru olan su, mitlerde ya içen kişiye ölümsüzlük verdiği inanan âb-ı hayat ya da insanların hatalarından dolayı dünyanın sular altında kalması anlamına gelen tufan olarak yer almaktadır. Suyu dair bu mitlere, kültürel öğelere sıklıkla yer verilen filmlerde de rastlanılmaktadır. Su mitinin filmlere yansımından hareketle çalışmanın konusunu âb-ı hayat ve tufan mitinin Türk filmlerine yansımaları oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı âb-ı hayat ve tufan mitinin Türk filmlerinde nasıl ele alındığını ortaya koymaktır. Nitel araştırma tekniklerinden durum saptama deseninin kullanıldığı çalışmada veri analiz tekniği olarak betimsel analizden yararlanılmış ve bu doğrultuda Türk destan ve efsanelerinde yer alan âb-ı hayat ve tufan mitinin konu edildiği filmler incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda *Nehir* filminin, Türk destanlarında ve efsanelerinde geçtiği gibi suyun hem koruyucu hem de cezalandırıcı yönünü yansıttığı, *Ölümsüzler Köyü* filminin suyun ölümsüzlük getirdiğine inanan âb-ı hayat özelliğine ve hastalıklara şifa getirmesi yönüne dair vurgu yaptığı, *Bozkır* filminde ise suyun tufan getirerek eski yaşamı yok edip yeni bir yaşam getirme özelliğine göndermede bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Su miti, âb-ı hayat, tufan, Türk kültürü, sinema.

Abstract

Water, as an essential element of life, is usually depicted in myths as the immortality water that is believed to give immortality to the drinker or as a flood, which means the world is covered with water due to human mistakes. These myths about water are also reflected in films that frequently use cultural elements. Based on the reflection of the myth of water in films, the subject of this study is the reflections of the immortality water and flood in Turkish films. This study aims to reveal how the immortality water and flood is handled in Turkish films. In the study in which the case study design, one of the qualitative research techniques, was used, descriptive analysis was used as a data analysis technique, and in this direction, the films in which the immortality water and flood, which are included in Turkish epics and legends, were examined. As a result of the study, it was determined that the film *Nehir* reflects both the protective and punishing aspect of water as it is mentioned in Turkish epics and legends; the film *the Immortals Village* emphasizes the feature of water as a life-giving water that is believed to bring immortality and the aspect of healing diseases, and the film *Bozkır* refers to the feature of water bringing a flood, destroying the old life and bringing a new life.

* Dr. Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, e-posta: murat.sahin2@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7533-8602.

Keywords: Water myth, the immortality water, flood, Turkish culture, cinema.

Giriş

Mitlere, destanlara ve efsanelere bakıldığında yaşamın kaynağı ve sürekliliğin simgesi olarak sunulan su (Eliade, 2005), insana evreni anlama konusunda düşünme imkânı verdiği görülmektedir. Su evrenin yaratılışı, devamlılığı ve sonuna ilişkin oluşan mitlere kaynaklık etmiştir. Evrenin simgesi ve bütün hayatın dayanağı olan su: “hastalıkları tedavi eder, yaşlı canlıları gençleştirir ve sonsuz hayat olanağı sağlar”. Mitolojik bir temele dayalı olan suyun, ölümsüzlük sağladığı inancı onun “hayat suyu, can suyu, gençlik pınarı” gibi adlarla anılmasına sebep olmuştur (Eliade, 2005, s. 331). Dünya mitolojilerinde âb-ı hayata¹ ilişkin farklı anlatılar bulunmaktadır.² Bu mitolojilerde su, yaratılışın ilk özü ve yaşamın kaynağı olarak anılmasının yanında yaşamın sonunu getiren tufan olarak da yer almaktadır. Tufan mitlerinde genel olarak suyun tüm dünyayı kapladığı, tufana sebep olan şeyin insanların hataları olduğu, tufandan sadece az sayıda insanın ve hayvanın kurtulabildiği böylece tufandan sonraki yaşamın mümkün kılındığı anlatılır (Harman, 1989, s. 319).

Âb-ı hayat ve tufana ilişkin mitler sanatın farklı alanlarında kullanılarak eserler üretilmiştir. Sinema da mitlerin yeniden üretildiği sanat dallarının başında gelmektedir. Çağdaş bir hikâye anlatım aracı olan filmler, mitlerden göstergelerarası alışverişle sıklıkla yararlanmaktadır. Sinema bu mitleri anlatısına katarak yeniden biçimlendirmekte ve devamlılığını sağlamaktadır (Aktulum, 2018, s. 72). Üretildiği toplumun kültürel öğelerinden beslenen sinema, mitolojik unsurlardan da sıklıkla yararlanmaktadır.

Mitolojiler üretildiği toplumun inanç yapısı ve dünya görüşünden etkilenerek ortaya çıkan unsurlardır. Türk mitolojisi de benzer şekilde Türk inanç sistemi ve Türklerin hayata bakışının yansımalarını içerdiği söylenebilir. Eski Türk dini temelde Şamanizm’e dayanmaktadır. Şamanizm’in doğaya gösterdiği saygıdan dolayı bu inanca mensup insanlar doğa olaylarını önemsemiş ve mitolojilerinde de bu öğelere yer vermişlerdir. Bundan dolayı Türk mitolojisinde doğa olaylarının önemli bir yer tuttuğu söylenebilir (Temizer Güneş ve Ayyıldız, 2022, s. 118-119). Zengin bir mitolojiye sahip olan Türk kültüründe de âb-ı hayat ve tufanla ilgili bahisler edebiyat, şiir, mimari ve minyatür gibi geniş bir alanda yer bulmaktadır. Bu çalışma ise Türk kültüründeki efsane ve destanlarla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla bu kaynaklarda yer bulan âb-ı hayat ve tufan mitlerinin incelenen filmlere nasıl yansıtıldığı ortaya konulmuştur.

Bu kadar geniş bir alanda âb-ı hayat ve tufan anlatılarının yer aldığı destanları belirlemek için Türk mitolojisinde su miti ile ilgili literatür (İnan, 1976; Ögel, 1995; Gültekin, 2022) taranmış daha sonra birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak *Altay, Yakut, Başkurt, Hakas, Tuva ve Türkmen* destanları ile *Köroğlu Destanı* ve *Anadolu* efsanelerinde âb-ı hayat ve tufana dair içeriklerin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sürecinde dünya sineması ve Türk filmlerinde su mitiyle ilgili olarak yapılmış olan filmler belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre dünya sinemasında âb-ı hayat (Kaynak, Aronofsky, 2007; Koza, Howard, 1985; *Karayip Korsanları Gizemli Denizlerde*,

¹ *Âb-ı hayat* Farsça “âb” (su) ve Arapça “hayat” kelimesinden oluşan “hayat suyu” anlamına gelmektedir. Karanlık ülkesinde bulunduğu ve içenlere ve yıkananlara ölümsüzlük verdiğine inanılan efsanevi sudur (Yıldırım, 2006, s. 17).

² Tarihin en eski edebi eseri sayılan *Gılgamış Destanı*’nda destan kahramanı Gılgamış’ın, tufandan sağ olarak kurtulan tek kişi olan Utanapıştim’den ölümsüzlük kaynağına ulaşmak için sırlar öğrenişi ve bu kaynağa ulaşmak için arayışa koyuluşu anlatılır (Bottero, 2008; Bratton, 1995, s. 39-42; Eliade, 2005, s. 342-343). Yunan mitolojisinde de ölümsüzlük suyu ile ilgili anlatılar bulunmaktadır. Yunan mitolojisine göre “*Aşil* doğar doğmaz annesi tarafından *Styx* suyuna daldırılarak ölümsüz kılınmıştır. Romalılara göre *Jüpiter*, çok sevdiği su perisi *Juventa*’yı, suyunda yıkananları gençleştiren bir çeşmeye çevirmiştir” (Hançerlioğlu, 2000, s. 8).

Marshall, 2011; *Yüzklerin Efendisi İki Kule*, Jackson, 2002) ve özellikle de tufana (*Derin Darbe*, Leder, 1998; 2012 Emmerich, 2009; *40 Gün ve Gece*, Geiger, 2012; *Nuh*, Aronofsky, 2014) ilişkin çok sayıda filmin yapıldığı görülmüştür. Buna rağmen, Türk filmleri arasında bu tür filmlerin az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan örneklem olarak belirlenen filmler (*Nehir*, *Ölümsüzler Köyü* ve *Bozkır*) az sayıdaki evren ögesi arasından çalışmanın amacına ve araştırma sorularına en iyi şekilde yanıt bulmak amacıyla belirlenmiştir. Kazakistan sinemasından *Nehir* (Ozen, Baigazin, 2018) filmi, suyun Türk mitolojisinde olduğu gibi hem koruyucu hem de cezalandırıcı yönünü ele almaktadır. İran'ın kuzeybatısında Azerbaycan Türklerinin yaşadığı Erdebil kentinde Türkçe olarak çekilen *Ölümsüzler Köyü* (*Piremartha Nemimirand*, Jamali, 2019) suyun mitolojideki daima genç kalmayı sağlayan ve hayat veren özelliğini yansıtmaktadır. Türk sinemasından *Bozkır* (Özel, 2019) filmi ise suyun eski yaşamı sonlandırarak yeni bir yaşamın habercisi olması anlamında tufanı konu edinmektedir. Ayrıca bu filmlerin geniş Türk coğrafyasının farklı bölgelerinden seçilmesi çalışmayı önemli kılmaktadır.

Literatür tarandığında mitolojideki âb-ı hayat (Şahin, 2023) ve tufan anlatılarının (Kozlovic, 2016; Collins, 2017; Copier, 2017; Ruah-Midbar Shapiro ve Moore, 2019) dünya sinemalarındaki yansımalarını ele alan çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Diğer taraftan Türk mitolojisindeki âb-ı hayat ve tufan anlatılarının edebiyat, şiir, mimari ve minyatür gibi farklı alanlardaki yansımalarını ele alan çalışmalar yapılmış ancak filmlerdeki yansımalarını ele alan herhangi bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Türk coğrafyasının farklı bölgelerinde bulunan yönetmenlerin, Türk kültür öğelerini filmlere yansıtmaları dikkate değer bir durumdur. Bu bakımdan çalışma, Türk kültüründeki âb-ı hayat ve tufan anlatılarının filmlerdeki yansımalarını ele alması ve sözlü kültürle aktarılan gelen mitlerin, sinemanın kendine has özellikleriyle de aktarılabilir olduğunun ortaya konulması açısından önemlidir.

Nitel araştırma tekniklerinden durum saptama deseninin kullanıldığı çalışmada veri analiz tekniği olarak betimsel analizden yararlanılmış ve bu doğrultuda Türk destan ve efsanelerinde yer alan âb-ı hayat ve tufan mitinin konu edildiği filmler incelenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda taranan Türk destanlarındaki âb-ı hayat ve tufan anlatılarının vurgulandığı bölümlere, filmlerin çözümleme kısmında yer verilmiştir.

Türk Kültüründe Âb-ı Hayat ve Tufan Mitleri

En basit ifadeyle, içen kişiye ölümsüzlük bağışlandığına inanılan âb-ı hayat, ölümsüzlük suyu ya da hayat suyu olarak anlamlandırılmakta ve bu sudan içen kişinin sonsuza kadar yaşayacağına inanılmaktadır. Tufan inancı ise suyla birlikte var olan yaşamın sona erişini ve yeni bir yaşamın başlangıcını yansıtmaktadır. Âb-ı hayat ve tufan mitleri üretildiği toplumun mitolojik unsurları arasında yer almaktadır.

Türk mitolojisinin ortaya çıkışında da Türklerin inanç sisteminin ve dünyaya bakışının etkili olduğu söylenebilir. Eski Türklerin inanç sistemi temel olarak üç noktada toplanabilir: "Tabiat kuvvetlerine inanma, Atalar kültü ve Gök-Tanrı inancı" (Kafesoğlu, 1980, s. 42). Eski Türkler tabiatta yer alan her bir unsurun gizli bir kuvvete sahip olduğuna inanmışlardır. Bu inanışın temelini yer-sub (mukaddes yer - su) anlayışı oluşturmaktadır (İnan, 1976, s. 30-31). Yer-sub unsurları arasında deniz, ırmak, ay, güneş gibi tabiat şekil ve olayları bulunmaktadır (Kafesoğlu, 1980, s. 42; 1998, s. 302; İnan, 1976, s. 31-34). Eski Türkler suyu kutsal görmüşler bunun sonucu olarak yerine getirmeleri gereken görevleri yaptıklarında suyun kendilerini koruyacağına yapmadıklarında ise cezalandıracağına inanmışlardır (Ögel, 1995, s. 315).

Türkler doğayla iç içe olduklarından doğa olaylarına olağanüstü anlamlar yükleyerek inanç sistemlerini bu olaylara dayandırmışlardır. Türkler güneş, ay, yıldız ve

su gibi doğa olaylarına sahip oldukları sıra dışı özellikleri nedeniyle önem vermişlerdir. Bu durum eski Türk dininin Şamanizm'e dayanmasından kaynaklanmaktadır (Temizer Güneş ve Ayyıldız, 2022, s. 119). Şamanistlere göre de bütün dünya ruhlarla doludur. Dağların, göllerin ve ırmakların kısaca "yer - subun" tamamı birer canlı nesnedir. Bu bakımdan tasdik ettikleri "Alaş, Tannau, Hangay, Altay dağları, Abakan, Kem (Yenisey), Katun, Bey, Akbaşlığ, Sütgöl ırmak ve gölleri" Şamanistlere göre sadece birer coğrafi addan öte "konuşan, duyan, evlenen, çoluk çocuk sahibi varlıklardır" (İnan, 1976, s. 34).

Eski Türk inancında suyun bir diğer önemi ise evrenin yaratılışına kaynaklık ettiği düşüncesinden doğmuştur. İlk dönem Türk kozmogonosinde (yaratılış miti) evrenin yaratılışı Tanrı'nın "yoktan varetmesi" şeklinde düşünülmemiştir bunun yerine kimi zaman toprak kimi zaman da su gibi ilk maddeden kaynaklı bir yaratımın olduğu kabul edilmiştir (İnan, 2000, s. 13). Türk destanlarında da başlangıçta suyun bulunduğu ve evrenin buradan hareketle yaratıldığı anlatılır (Oğuz, 1998). Ayrıca Türkler, toprak ve suyu çoğu zaman birlikte düşünmüşlerdir. Yaşamın ortaya çıkmasının ve devam etmesinin su ve toprak birlikteliğiyle mümkün olacağı kabul edilmiştir (Ögel, 1995, s. 322).

Türk kültüründe bazı suların içilmesinin ölümsüzlük getirdiği inancı ise hep olmuştur. Eski Türkler âb-ı hayat suyunu "bengisu" (Hançerlioğlu, 2000, s. 8), "idillig su" (kadehlik su) ya da "tiriglig subı" (dirilik suyu) olarak anmışlardır (Beydili, 2005: Ögel, 1995, s. 327). Ayrıca eski Türkçede ebedilik, sonsuzluğa erişme anlayışı "mengü, mengülük" sözleriyle ifade edilmektedir (Ögel, 1995, s. 327). Yine Türk İslam kaynaklarında da suyun ölümsüzlük getirdiğine dair anlatılar bulunmaktadır.³ Suyun ölümsüzlük özelliği "aynü'l-hayât, nehrü'l-hayât, âb-ı câvidânî, âb-ı zindegî, hayat kaynağı, hayat çeşmesi, bengi su, dirilik suyu, bazen de Hızır ve İskender'e atfen âb-ı Hızır veya âb-ı İskender" gibi isimlerle anılmıştır (Ocak, 1989, s. 1).

Suyun mitolojilerdeki bir başka yer alışı ise tufan anlatıları şeklindedir. Mitolojilerde tufana sebep olan olay ve canlı, kültürden kültüre farklılık göstermektedir⁴. Tufan "kötülüğe sapmış insanları yok etmek için Tanrı tarafından gönderildiğine inanılan büyük yağmur" olarak ifade edilir (Hançerlioğlu, 2000, s. 522). Tufan mitlerinde genel olarak suyun tüm dünyayı kapladığı, tufana sebep olan şeyin insanların hataları olduğu, tufandan sadece az sayıda insanın ve hayvanın kurtulabildiği böylece tufandan sonraki yaşamın mümkün kılındığı anlatılır (Seyidoğlu, 2007). Çünkü su, getirmiş olduğu felaketle beraber var olan mevcut düzeni (ki bu çoğunlukla günahkâr bir toplumdur) yok ederek yeni bir dünyanın kurulmasını olanaklı hâle getirir (Harman, 1989, s. 319).

³ Âb-ı hayatı arama ile ilgili efsanelerden birisi Zülkarneyn (İskender)'in yolculuğudur. Zülkarneyn ordusuyla birlikte hayat suyunu bulmak için karanlıklar ülkesine yola çıkar. Buraya geldiklerinde herkes suyu bulmak için dağılır. Suyu bulan, Zülkarneyn'e haber verecektir. Hızır Aleyhisselam suyu bulur ve sudan içer. Zülkarneyn'e suyu bulduğunu söyler. Geri dönerler ve suyu ararlar. Ancak hiçbir yerde bulamazlar. Âb-ı hayattan içen Hızır ise ölümsüzlüğe kavuşmuştur (Ocak 1989, s. 1). Âb-ı hayattan Kur'an Kerim'de (Kur'an Meali, 2023) Kehf Suresi'nde (60-82) Hz. Musa ve Hızır kıssasında dolaylı şekilde bahsedilir. Hz. Musa bir yol arkadaşıyla birlikte "iki denizin birleştiği yerde" kendisiyle görüşmesi emredilen bir kişiyle buluşmak için yola koyulur. Bu kişiyi tanımak için yapacağı şey yanına bir balık alarak bu balığın canlandığı yerde karşılaşmaları olacaktır. Bu balık bir kayanın yanında canlanır ve denize atlar. Hz. Musa burada bir kişiyle karşılaşır ve bu kişinin Hızır olduğunu anlar.

⁴ En eski tufan efsanesi Gılgamış Destanında anlatılan öykülerdir (Bottero, 2008; Çığ, 2009, s. 52). Avusturya'da tufana sebep olan dev bir kurbaga, İran mitolojisinde tufana kışın şiddetli yağın karların baharda erimesi sebep olmaktadır (Harman, 1989, s. 320). Tufan miti Yunan mitolojisi (Hançerlioğlu, 2000, s. 522; Erhat, 1993, s. 87) ve Hint mitolojisi (Seyidoğlu, 2007) gibi çok sayıda mitolojide de geçmektedir.

Sinemada Âb-1 Hayat ve Tufan Anlatıları

Su miti, gençlik pınarı anlatıları olarak sinemada farklı şekillerde yer almaktadır. Canlılara hayat veren bir rahim (*Cronos*, Guillermo del Toro, 1993), karakterlerin güçlenmesini, ölümsüzlük elde etmesini sağlayan bir kaynak (*Forever*, Matthew Miller, 2014-2015) ve saydam özelliğinden dolayı gücün aktarıldığı, değişimin sağlandığı (*Altered Carbon: Resleeved*, Takeru Nakajima, Yoshiyuki Okada, 2020 ve *Ghost in the Shell*, Mamoru Oshii, 1995) bir aktarım ortamı olarak sunulmaktadır.

Dünya sinemasında âb-1 hayata ulaşmak için maceraya atılan karakterlerin olduğu filmler de vardır. Bu filmler arasında *Kaynak* (*The Fountain*, Darren Aronofsky, 2006), *Koza* (*Cocoon*, Ron Howard, 1985) ve *Karayip Korsanları: Gizemli Denizlerde* (*Pirates of the Caribbean: On Stranger Tides*, Rob Marshall, 2011) bulunmaktadır.

Türk filmleri arasından da âb-1 hayatın farklı boyutlarını ele alan filmler yapılmıştır. Bu filmlerin kimisinde eski Türk inancının ve Şamanizmin izlerine rastlamak mümkündür. Bazı filmlerde ise İslamiyet'in etkisi görülmektedir.

Dağların Kraliçesi (*Kurmanjan Datka*, Sadyk Sher-Niyaz, 2014) filminde Kırgızistan tarihinde önemli bir yeri olan Kurmanjan, yetişkin bir kadın olduğunda kendine yoldaşlık eden bir kaplanla karşılaşır. Kendine olan güvenini, atla bir nehirden geçme esnasında kazanır. Aynı tema Kazakistan yapımı *Tomris Efsanesi* (*The Legend of Tomris*, Akan Satayev, 2019) filminde de vardır. Filmde Tomris Hatun'a rehberlik eden onu koruyan bir kaplan yer almaktadır.

Suyun Rengi (*Khadak*, Peter Brosens, Jessica Woodworth, 2006) filminde ise olaylar Orta Asya'nın bozkırlarında Moğol toplumunda yaşanmaktadır. Eski Türk inanç sistemiyle benzerlikler taşıyan filmde, tabiattaki her şeyin bir ruhu olduğu kabul edilir ve onlara kutsallık atfedilir. Bu ruhlarla bağlantıya sadece belirli özellikleri olan insanlar geçebilir. Yine atalar kültü inancında olduğu gibi ölmüş atalarının onları koruduğu ve onlarla konuştuğuna inanılır. Ataların ruhlarıyla da yine belirli özelliklere sahip kişiler bağlantıya geçebilir. Filmde bu üstün özelliklere sahip ana karakter Bagi, ağaçları dinlemekte suların seslerini işitmektedir. Ancak bir şaman olması için kamın⁵ onu eğitmesi gerekecektir.

Türk sinemasında âb-1 hayat anlatısına ise Semih Kaplanoğlu'nun *Buğday* (2017) filminde yer verilmiştir. Filmde karakterlerin karşılaştıkları yer "ölü topraklarla terk edilmiş doğanın kesiştiği yerde" bir gölün kıyısıdır. Bu hikâyedeki karşılaşma Hızır ile Hz. Musa'nın yolculuğuna benzemektedir. Filmde Erol ve Cemil'i modern kentin gözetim araçlarından koruyan içinde saklandıkları göl suyu olur. Yine Hz. Musa ve Hızır kıssasında olduğu gibi filmde de suya bırakılan balıklar vardır.

Son dönemde Star Tv'de yayınlanan yerli televizyon dizisi *Yüz Yıllık Mucize*'de (2023) Sakarya Savaşı'nda hayatını kaybeden ancak âb-1 hayattan kendisine içirildikten sonra hayata dönen Ali Tahir'in hikâyesi anlatılmaktadır. Mitolojide içene ölümsüzlük verdiğine ve daima genç kalınmasını sağladığına inanılan âb-1 hayat suyundan içen Ali Tahir günümüzde 130 yaşındadır ve hiç yaşlanmamaktadır.

Tufan mitiyle ilgili olarak da filmler yapılmıştır. Konuyla ilgili dünya sinemasında çok sayıda film yapılmasına rağmen Türk filmlerine bakıldığında bu tarz filmlerin

⁵ Eski Türklerde din adamına "kam" adı verilmiştir. Kam, din adamı olarak sadece ibadetle anılmaz aynı zamanda tabip ve üfürükçü vazifesini de görmektedir. Eski Türk inancında kam (şaman) Tanrılarla insanlar arasında aracılık yapan seçilmiş kimselerdir. Kam, yer-sub ruhları ile teması olarak tabiattaki kimi sırların sahibidir (İnan, 1976, s. 54-55).

yapılmadığı görülmektedir. Sadece bu çalışmada ele incelenen *Bozkır* filmi tufan miti etrafında ele alınmıştır.

Sinema tarihine bakıldığında tufan mitinin yabancı filmlerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Dünya sinemasında tufan anlatılarının iki şekilde ele alındığı söylenebilir (Kozlovic, 2016). Birincisinde İncil ya da Tevrat'ta anlatıldığı hâliyle Tanrı'nın Nuh peygambere bildirmesi şeklinde ele alınmaktadır. İkincisinde ise tufan olayı, insanın doğal dengesi bozmasıyla yaşanmaktadır. Kozlovic'in (2016) tarihsel olarak sınıflandırdığı ilk türdeki filmler arasında *The Deluge* (1911), *Noah's Ark* (1928), *The Bible: In the Beginning* (1966) ve *Noah* (2014) bulunmaktadır. Kozlovic'in (2016) kurgusal olarak ifade ettiği ikinci türdeki filmler arasında ise *Deep Impact* (1998), *Sky Captain* (2004), *Evan Almighty* (2007), *The Day After Tomorrow* (2008), *2012* (2009) ve *The Humanity Bureau* (2014) vardır. Sinemada tufan olayını ele alan bu filmlerle ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Collins, 2017; Copier, 2017; Reinhartz, 2018; Ruah-Midbar Shapiro ve Moore, 2019). Türk dünyası sinemalarında ise su mitine ilişkin yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Suyun Koruyucu ve Cezalandırıcı Yönü: *Nehir* Film

2018 yılında Kazakistan'da çekilen *Nehir* filminde Türk mitolojisinde ve destanlarında bahsedildiği şekliyle suyun hem koruyucu hem de cezalandırıcı yönüne yer verilir. Türk kültüründe suyun evrenin yaratılışındaki ilk madde olarak kabul edilmesi düşüncesine benzer şekilde filmde de suyun bu özelliğine değinilmekte ve suya saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla filmde, saygı gösterildiği takdirde suyun koruyucu olduğu ancak bu saygının ihmal edilmesi durumunda ise cezalandırıcı olabileceğine dair sahneler yansıtılmaktadır.

Eski Türk inancında su, evrenin yaratılışında başlangıçtaki sonsuz ilk maddeyi oluşturmaktadır (Oğuz, 1998). Yakut Türklerinin yaratılış destanında şu ifadeler geçmektedir: "Başlangıçta ne gök vardı ne de yer / Dünya uçsuz bucaksız, sonsuz sudan ibaretti / Bu sonsuz suyun üzerinde mütemadiyen uçup duran / Tanrının dahi konacağı küçücük bir kara parçası bile yoktu" (Ögel, 2010, s. 448). Destanda evren, suyla kaplı ve hiçbir kara parçasının olmadığı bir yer olarak tarif edilmektedir. Başkurtların Ural Batır *Destanı*'nda da yaratılışla ilgili su, ilksel öge olarak yer almaktadır: "Öncelerin öncesinde / Kişioğlunun olmadığı / Gelip ayak basmadığı / O taraflarda kuru yerin / Varlığını hiç kimsenin bilmediği / Dört tarafını deniz sarmış / Varmış de bir yer" (Ergun ve İbrahimov, 1996, s. 17). Destanda insanın yaratılmadan önce evrenin suyla dolu olduğu ifade edilmektedir. Radloff'un derlediği yaratılış destanında ise Tanrı ve yanındaki Erlik gökte uçmaktadır. Tanrı yeryüzünü yaratmak ister ve Erlik'ten denizin dibinden toprak getirmesini ister ve dünyayı yaratır (Ögel, 2010, s. 451). Bu destana göre su ve toprak bir araya getirilerek yeryüzü yaratılır.

Nehir filminde de su, anlatının önemli bir unsuru olarak yer almaktadır. Kazakistan bozkırının ortasında bulunan bir evde yaşayan aile için su, yaşamın kaynağı olarak görülür. Filmdeki çocuklar su ve toprağı karıştırarak çamur elde ederler ardından çamuru kullanarak kerpiç dökerler (Görsel 1).

İnsanın yaratılışına dair anlatılardan biri de insanın çamurdan yaratıldığıdır. Türk yaratılış destanlarında da toprak ve su bir arada düşünülmüştür. Filmde rol alan çocuklar çamuru babalarının talepleriyle yaparlar. Ki bu durum bir anlamda babanın çocuklarını şekillendirme amacı güttüğünü ve çocukların keskin çizgilerle yetiştirilmek istendiğini göstermektedir. Zira filmde rol alan baba, çocuklarını kendi düşüncesine göre şekillendirmek ister.

Görsel 1. Su ve Toprakla Oluşan Çamur (*Nehir*)

Suyun Türk destanlarında bir başka kullanımı ise onun bir ruha sahip olduğu düşüncesidir. Bunun ima edildiği ilk destan, Altay Türklerinin *Maaday-Kara Destanı*'dir. Destanda kutsal bir nehri alt edemeyen düşmanın öyküsü anlatılır. Maaday-Kara'nın yurdunu işgal eden düşman Kara-Kula Kağan ve askerlerinin bir nehirle baş edemeyişleri şu şekilde anlatılır: "Yetmiş kollu mavi nehri / Batıya döndürmek istedi, başaramadı / Yedi büyük kale dağları / Yakmak istedi, başaramadı. ... / O, bir şey yapamayacağını anlayınca / Ak mal ve davarı alıp götürdü" (Bekki, 2007, s. 300). Destanda düşmanların Maaday-Kara'nın yurdunu tarumar ettikten sonra nehir tarafından yenilgiye uğratıldığı aktarılır. Yakut Türklerinin *Er-Sogotoh Destanı*'nda deniz iyisi Uot Çumulu anlatı kahramanlarından Töböt Tuuray'ı yuttuğuna çok üzülür ve hiddetlenir. Deniz iyisi bunu kendisine yaptırana bedelini ödeteceğini söyler: "Ağzıma attıklarını bilmeden / Gören gözlerim kapanıp / Duyan kulaklarım tıkanıp / Öz yavrumu yutmanın acısına baksanıza!" (Ergun, 2013, s. 719-721). Yukarıda bahsi geçen destanlarda suyun bir ruha sahip olduğu ima edilmektedir.

Nehir filminde de nehrin bir ruha sahip olduğunu gösteren sahneler ve diyaloglar bulunmaktadır. Filmin açılış sahnesinde evin büyük oğlu olan Aslan, annesiyle nehir hakkında konuşur. Aslan "...Çoban, insanların dileklerini nehirle paylaştığını söyledi. Dilekleri gerçekleşiyormuş" der. Filmden alıntılanan bu diyalogdan da görüldüğü üzere nehrin bir ruha sahip olduğu ima edilmektedir. İnsanların isteklerini nehirle paylaştığı ve nehrin bu istekleri yerine getirdiği söylenmektedir.

Nehirlere ya da yaşam kaynağı olarak suya ulaşmak o kadar da kolay değildir. Altay efsanesine göre hayat suyu "göğün on ikinci katına kadar yükselen Dünya Dağı'nın üzerinde bulunan bir kayın ağacının altındaki kutsal bir çukurdaydı... Bir de bekçi konulmuştu, kim bilir kaç yaşında, Ak Sakal Tata denir bu bekçinin adına, Tanrıca konmuş idi, bu kayının altına" (Ögel, 2010, s. 107). Ulaşılması güç bir yerde olduğu belirtilen suyun başında da onu koruyan bir bekçi vardır. Altay Türklerinin *Kan Kapçıkay Destanı*'nda ise kutsal yeraltı suyunun bir geyik tarafından korunduğu şu şekilde anlatılır: "Altay'ın iyisi bana / Yetmiş çatal boynuzlu / Rahvan kara geyik verdi / O geyik kara dağın koltuğunda / Kara nehrin kıyısında / Yeraltı suyu var / O suyu koruyup / Orayı beklemek için yaratılmış" (Dilek, 2007, s. 276). Bahsi geçen destanlardan da anlaşıldığı üzere âb-ı hayata ulaşmak için aşılması gereken engeller vardır ve bu amaca ulaşmak için onu koruyan güçlerle mücadele etmek gerekir.

Filmde de çocukların nehre ulaşmaları için önlerinde aşmaları gereken çeşitli engeller bulunmaktadır. Bu engellerden ilki, baskıcı babanın çocuklarını dış dünyanın kötülüklerinden korumak için evin etrafını çevrelediği çitlerdir. Çocuklar bunu aştıktan sonra nehre ulaşma konusunda karşılaştıkları ikinci zorluk, küçük tepeler ve sıcak çöldür. Çocuklar tüm bu engelleri aştıktan sonra nehre ulaşırlar.

Filmde nehre saygıyla yaklaşılması gerektiği de vurgulanır. Altay Türklerine göre sular canlı birer varlıktır. İnsanlar suya vardıklarında ona selam vermeli, sudan içmeli ve üç defa elini suya değdirip başını mesh etmelidir (Şayhan, 2018, s. 87). Filmde farklı zamanlarda nehre gelen baba ve çocuklarının nehre karşı duydukları saygı davranışlarından anlaşılır. İlk olarak birkaç adım atarak suya girerler ardından ayakta dik bir şekilde ve kolları yanda durarak birkaç saniye beklerler. Son olarak suyla kollarını yıkayıp sağ taraflarına selam verirler. Böylece suya yönelik saygılarını gösterdikten sonra yüzmeye başlarlar (Görsel 2).

Görsel 2. Nehre Duyulan Saygı (Nehir)

Altay Türklerine göre suya sebepsiz yere gidilmez, gidildiği takdirde ona saygı ile yaklaşılmalı ve kutsal su kenarında şahit olunan, duyulan veya rüyada görülenler kimseye anlatılmamalıdır (Şayhan, 2018, s. 87). Filmde nehrin, çocuklar için baskıcı babadan uzaklaşılan bir özgürlük alanı olduğu söylenebilir. Çocuklar nehre ulaştıklarında mutlu olurlar. Olumlu ve olumsuz niteliklere sahip olan nehrin olumlu tarafı çocukların orada yüzdüklerinde ulaştıkları özgürlük düşüncesinden anlaşılmaktadır. Nehrin cezalandırıcı tarafı ise ona karşı saygısızlık edildiğinde ortaya çıkmaktadır. Filmde de nehrin bu çift taraflı durumuna ilişkin diyaloglar geçer. Aslan'ın annesinin; *"her zaman insanları cezbetmiştir, suları tehlikelidir"* sözüne karşılık babası ise; *"insan her zaman nehri özlüyor ancak suları tehlikeli, dünyadaki her şey çift taraflı"* şeklinde cevap verir.

Suya yönelik yapılacak olan bir saygısızlık suyun öfkesini çekmekte ve saygısızlık yapan, su tarafından cezalandırılmaktadır. Bu bakımdan Türk kültüründe suya saygı gösterilmiş ve onu kirletmek hoş karşılanmamıştır (Ögel, 1995, s. 327). *Altay Buuçay Destanı*'nda suyun hem koruyucu hem de cezalandırıcı özelliğine yer verilmiştir. Suya duyulan saygının bir ifadesi olarak *"Dalgaları duran Ak Deniz'in/ Yeraltından çıkan kutsal suyunu içen/ Dik yamaçlı ormanlık ak dağın/ Semiz hayvanını avlayıp yiyen/ Altay Buuçay yaşadı"* (Dilek, 2002, s. 200) şeklinde bahsedilir. Yine aynı destanda, destan kahramanı Buuçay, ava gitmeden önce kızına Ak Deniz konusunda uyarılarda bulunur: *"Benim evde olmadığım zamanlarda / Boz ormanın kırına çıkma / Ak Deniz'in suyuna / İki ayağını sokma"* (Dilek, 2002, s. 201). Destandan da anlaşıldığı üzere suya karşı saygı duyulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Filmde çocuklar şehirden gelen kuzenleri Kanat ile birlikte de nehre yüzmeye giderler. Kanat, nehri görür görmez onu küçümser ve nehre küçük abdestini yapar. Önceleri nehre saygıyla yaklaşan çocuklar kuzenlerinin şaşkınlık oluşturan bu davranışı karşısında artık nehre karşı daha hırçın davranmaya başlarlar. Kanat karşı kıyıya yüzme yarışı yapma teklifinde bulunur ardından ekran yavaşça kararır. Ekran açıldığında çocukların Kanat'ı aradıkları görülür, Kanat kaybolmuştur.

Çocukların kendi aralarındaki konuşmalarından Kanat'ın kaybolmasını, nehre karşı sergilediği yaklaşımdan kaynaklandığı düşüncesinde oldukları anlaşılır. Aslan Kanat'ın kaybolması hakkında annesine; *"nehir yaptı, nehir dilekleri kabul eder"* ifadeleriyle

aslında annesine nehrin kendisine karşı yapılan saygısızlığı cezalandırabileceğini anlatmaya çalışmaktadır. Filmde gerçekleşen olaylardan da anlaşıldığı üzere nehir kendisine karşı yapılan saygısızlığı cezalandırmıştır.

Âb-ı Hayat ve Şifa Kaynağı Olarak Su: *Ölümsüzler Köyü* Filmi

Ölümsüzler Köyü filmi (Reza Jamali, 2019) İran'ın kuzeybatısında Güney Azerbaycan bölgesinde bulunan Erdebil kentine bağlı bir köyde Azerbaycan Türkçesi ile çekilmiştir. Filmde Türk kültüründe suya verilen önemi yansıtan birçok sahne vardır. Suyun ölümsüzlük kaynağı olduğu, hastalıkları iyileştirdiği ve güçsüzleri güçlendirdiğine ilişkin niteliklerine vurgu yapılmaktadır.

Türk kültüründe suyun ölümsüzlük kaynağı olduğu, hastalıkları iyileştirdiği ve insanları güçlendirdiğine ilişkin çok sayıda destan ve efsane bulunmaktadır. Bunların ilki olan Hakas Türklerine ait *Altın Taycı Destanı*'nda bir kızıl kayadan bahsedilmektedir: "Kızıl kayaya dönüp bakıyor ki / Kızıl kayanın orta vadisinde / Kız suretli kızıl taş duruyor / Sağ memesinden yaşam suyu akmaktadır / Sol memesinden bengi su akmaktadır / Kızıl taş kız kişinin göğsünde / Pürtüklü bir biçimde şöyle yazılmış / 'Bengi su ile yaşam suyu / Ölmüş kalmış diriltir" (Killi Yılmaz, 2013, s. 199). Altay destanı *Maaday Kara*'da ise tutsak hâlde bulunan destanın baş kahramanı Kögüdey Mergen, kurtarılır; şifa ve güç bulması için kutsal olduğuna inanılan Dokuz Ak Göl'ün suyuna batırılarak şifa bulur: "Ay ve güneşin altında duran / Şifalı pınarın ak suyuna / Güneşin ve ayın altındaki, Dokuz benzer süt gölüne / Kögüdey-Mergen genç bahadırı / Batırıp çıkardı... Çıkıkları burada yerine geldi / Kırık kemikleri burada kaynadı / Ağrıyan yerlerini / Şifalı pınarın suyu iyileştirdi" (Bekki, 2007, s. 501). Destanda ifade edildiği üzere şifalı olduğuna inanılan gölün, hastayı iyileştirdiği anlatılmaktadır.

Filmde ise su ve suya ilişkin ögeler arasında suyun ölümsüzlük kaynağı olduğu, hastalıkları iyileştirdiği ve insanları güçlendirdiği konularına vurgu yapılmaktadır. Suyun ölümsüzlük kaynağı oluşu konusunda köy hamamı dikkati çekmektedir. Bu durum karakterler tarafından açıkça ifade edilmese de hamamın suyu, yıllardır ölümün yaşanmadığı köyde ölümsüzlüğün kaynağı olarak düşünülebilir. Filmde sahnelenen (Görsel 3) köy hamamı, Lucas Cranach'ın Gençlik Çeşmesi (Görsel 4) tablosunu andırmaktadır.

Görsel 3. Köy hamamı (*Ölümsüzler Köyü*) **Görsel 4.** Gençlik Çeşmesi – Lucas Cranach

Türk destanlarında suyun güçlendirdiğine ilişkin örnekler de bulunmaktadır. Yakut Türklerinin *Er-Sogotoh Destanı*'nda Er-Sogotoh'un oğlu Kömüs Kırıktay'ın daha güçlü olmasını sağlamak amacıyla, Ateşli Çumulu Denizi'ne daldırılır.: "Ateşli Çumulu denizine / Üç kez, batırıp çıkardılar / Çocuğunuz üstün çıktı / Ulu dünyanın doğanı / İlk dünyanın en bahadırı / Olur diyorlar" (Ergun, 2013, s. 623). Tuva Türklerine ait *Han-Hülük Destanı*'nda Han-Hülük'ün atı Han Şilgi'nin bir derenin sularını içerek güçlendiği anlatılır: "Han Şilgi atı çiyli / Derman otunu yiyip / Derenin kara suyunu içip / Lop eti yarılırcasına semirtmiş de / Koşturup gelmiş" (Ergun-Aça, 2005, s. 186). Yakut Türkleri'nin *Culuruyar Nurgun Bootur Destanı*'nda ise ana karakterin düşmanla mücadelesinde kendisini güçlendirenin "ilge" diye isimlendirilen bir su kaynağı olduğu

aktarılır (Ersöz, 2010). Ölümsüzlük suyuyla şifanın bulunduğu bir başka anlatı ise Köroğlu destanında geçmektedir. Destanda kahramanın kör olan gözünün açılması bir çeşmeden akan suyun köpüğüyle olmaktadır (Boratav, 1984, s. 81). Bir Türkmen destanı olan *Kasım Oğlan Destanı*'nda da bengisunun iyileştirici özelliği vurgulanır. Destanda padişahın iyileşmesi için mengülük suyundan içmesi gerekir (Şahin, 2010, s. 362-363). Destanlardan aktarılan bölümler, destan kahramanının ya kutsal suya batırılması ya da ondan içmesiyle güçlendiğini göstermektedir.

Filmde de suyun hastalıkları iyileştirdiği ve yaşlıları gençleştirdiğine ilişkin sahneler bulunur. Köy hamamının hastalıklara şifa olması ve köyde uzun yıllardır hiç kimsenin ölmemesi köy dışındakilerin de dikkatini çeker ve bu kişiler hastalarını hamamda yıkayarak onları ölümden koruyacaklarına inanırlar. Bunu üzerine çevre köylerden gelen yaşlı ve hastalar, köy hamamının suyuna girdikten sonra sıhhat bulur, gençleşirler. Yine köyde yaşayan yaşlılar da bu hamamda sürekli yıkanır ve yüzerler. Öyle ki ölümün onları bulmamasından şikâyetçi olan yaşlılar, hamam suyuna girdikçe gençlik duygularının yeşermeye başladığını görürler. Yaşlılar köy kahvecisinin kızı Sare'ye âşıktırlar. Sare ile evlenme hayali kurarlar. Hatta film karakterlerinden biri, topladığı çiçeklerle Sare'yi babasından istemeye gider.

Tufandan Sonra Yeni Bir Yaşamın Kaynağı Olarak Su: *Bozkır* Filmi

2019 yılında Türkiye'de çekilen *Bozkır* filminde, Türk kültüründe yer alan tufan anlatısının izlerine rastlamak mümkündür. Türk kültüründeki destan ve efsanelerde yer alan suyun günahlarla ve hatalarla dolu eski yaşamı yok ederek yeni ve temiz bir başlangıca sebep olduğu temeline dayanan tufan inancı, filmde de okunabilmektedir.

Türk destanlarında tufana ilişkin de anlatılar yer almaktadır. Altay destanlarında tufan hadisesinde Cayık/Yayık Han'ın önemli bir yeri vardır. Cayık Han, Tanrı Ülgen'in yardımcılarında biri olup yeryüzündeki suların hâkimi ve sellerin ruhu olduğu kabul edilir. Eski Türk kültüründe tufan, bir yanı sıra felaket olarak görülmesine karşın aynı zamanda kötülüklerin yok edilerek yeni ve temiz bir yaşamın başlangıcını ifade etmektedir. Yayık Han'ın gönderdiği sel suları, kötü ruhları yok ederek insanlara yeni bir başlangıç imkânı sunmaktadır (Dilek, 2021, s. 202-203).

Altay yaradılış destanının ilkinde Tanrı tufan olacağını insanlara kendisi duyurur. İkinci destanda ise bu defa tufan olacağını insanlar, Demir Boynuzlu Gök Teke adını verdikleri bir tekenin sıra dışı hareketlerinden anırlar (Çığ, 2009, s. 87). Destanlarda aktarıldığı üzere tufanın olacağını ve hazırlıklı olunması gerektiğini aktaran kahramanlar vardır.

Mitolojinin yanında semavi dinlerde de tufan hadisesine sıklıkla değinilmektedir. Tevrat'a göre dünyada insanların günahı çoğalınca Tanrı insanları yok etmeye karar vermiştir (Tekvin, 6/5-7, 13). Kuran'a göre ise sadece Hz. Nuh'un peygamberliğine inanmayanlar bu yolla yok edilmiştir (Harman, 1989, s. 319). Tufan kelimesi Kuran'da iki yerde geçmektedir. Birincisi Firavun ve Mısır halkına (Araf 7/133) diğerinde Nuh kavmine (Ankebut 29/14) gelen su felaketine dairdir. Nuh Peygamber'e Allah tarafından günahkâr oluşları sebebiyle halkının yok edileceği bildirilmiş ve kendisinden bir gemi yapması istenmiştir. Gemi yapılmış ve her canlıdan bir erkek bir dişi olacak şekilde gemiye alınmıştır. Daha sonra göğün ve yerin suları açılmış ve tufan başlamıştır. Kırk gün kırk gece bu şekilde devam etmiştir. Gemi altı ay su üzerinde kalmış ve tufan nihayete erince gemi Cudi dağına oturmuştur (Harman, 1989, s. 319).

Bozkır filminde, yakında baraj suları altında kalacak olan bir köyde yaşayan Ahmet'in geçmiş ve şimdiki zaman arasında kaldığı gerilim anlatılır. Evini boşaltma

konusunda kararsızlık yaşayan Ahmet yıllar önce kullandığı araçla kaza yapmış ve bu kazada eşi hayatını kaybetmiştir. Annesinin hayatını kaybetmesinden babasını sorumlu tutan Ahmet'in oğlu Harun ise babasıyla yıllardır görüşmemektedir. Geçmiş ve şimdi arasında yaşanmışlıkların sorgulamalarıyla ilerleyen filmde köyün sular altında kalacak olması bir köyün tufanı olarak okunabilir. Ancak tufan destanları veya anlatılarında da aktarıldığı gibi su, bir yönüyle felaket olarak görülürken diğer yönüyle eski yaşamı sonlandırıp yeni bir yaşamın müjdecisi olarak okunabilmektedir. Aynı şekilde filmde de baraj suyu, geçmiş ve gelecek arasında sıkışan Ahmet ve oğlu Harun için yeni bir yaşamın habercisi olarak görülebilir.

Görsel 5. Yağmur ve Baraj Suları (*Bozkır*)

Filmin ilk sahnelerinden itibaren adım adım yakında köyün sular altında kalacağı ima edilmektedir. Bunun ilk işareti, bir sabah tebligatla gelen tahliye kararıdır. Anıları, yaşanmışlıkları ve hatta yakınlarının mezarları sular altında kalacaktır. Bir an önce toplayabildikleri kadar eşyayı, önemli gördükleri her şeyi alarak kendileri için yapılmış yeni köye hareket etmeleri gerekir. Filmin açılış sahnesinde güneşli ve açık bir hava vardır. Köyün sular altında kalacağı haberi alındıktan sonra ise hava yavaş yavaş kapanmaya ve yağmur yağmaya başlar. Filmin sonuna doğru yağmur şiddetini artırır ve köy yavaş yavaş sular altında kalmaya başlar (*Görsel 5*). Yine filmde kullanılan ses unsuru ile de sürekli olarak köyün yakında sular altında kalacağı hatırlatılmaktadır. Öyle ki, çerçeve dışından gelen ve "kaynağı belli olan görüntü-dışı diegetik sese"⁶ (Bordwell ve Thompson, 2011, s. 285) örnek olan, yapımına devam edilen baraj inşaatının sesi gelmektedir. Bu inşaat sesi, köyün sular altında kalacağını gösterir.

Bozkır filminde baraj yapımından dolayı köyün sular altında kalacak olması tufan olarak düşünülebilir (Taşçıyan ve Açar, 2021). Tufan anlatıları ve bu konuyu yeniden işleyen filmlerle *Bozkır* filmi arasında paralellikler kurulabilir. *Noah* (2014) ya da 2012 (2009) gibi filmler tüm dünyanın sular altında kalacağı makro düzeyde bir tufanı anlatırken *Bozkır* filminin ise bir köyün sular altında kalacak bir köyün ve bir ailenin yaşamını etkileyen mikro düzeyde bir tufanı içerdiği söylenebilir. Tufan anlatılarında ve bunu yeniden işleyen filmlerde ilk olarak tufan ya Tanrı tarafından peygambere bildirilir (*The Deluge*, 1911; *Noah*, 2014) ya da bilim ve teknoloji sayesinde (*Deep Impact*, 1998; *40 Days and Nights*, 2012) tespit edilir. *Bozkır*'da ise köyün sular altında kalacak olması Ahmet'e ulaşan tebligatla öğrenilir.

Yine tufana sebep olan olayların nedenleri filmlerde birkaç tema etrafında ele alınmaktadır. Bazı filmlerde tufanın sebebi insanların günahkâr olmasından dolayı Tanrı'nın gazap göndermesiyken (*The Deluge*, 1911; *Noah*, 2014); kimi filmlerde ise tufana sebep olan durum, insanın dünyadaki kaynakları hor kullanmasıyla oluşan iklim krizidir

⁶ Bordwell ve Thompson (2011, s. 284-285) kaynağı öykü evreninde olan sesi diegetik ses ve kaynağı öykü evreni dışında olan sesi ise diegetik olmayan ses olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda yazarlar; kaynağı öykü evreni içinde olan diegetik sesi, sesin kaynağı çerçeve içinde ise görüntü-içi diegetik ses, sesin kaynağı çerçeve dışında ise çerçeve-dışı diegetik ses olarak tanımlamaktadırlar.

(*The Day After Tomorrow*, 2004). *Bozkır*'da ise yine insan eliyle yapılacak olan barajın bir köyün sular altında kalmasına sebep olduğu anlatılmaktadır.

Türk destanlarında tufana benzer şekilde suyun tehlikeli yönünü anlatan “sarı ırmak” efsanesinden bahsedilebilir. Hakas Türklerinin *Kara Kuzgun Destanı*'nda, kahramanın sevdiğine ulaşması için kötü ruhlarından arınması gerekir. Bu arınma da kahramanın sarı suda yıkanması ile mümkün olmaktadır (İlgin, 2008, s. 41-42).

Tufan anlatılarında ve filmlerinde bir diğer tema ise geride kalanların sular altında kalacak olan dünyada nasıl hayatta kalacak olmalarıdır. Bu noktada da yine insan ya Tanrı tarafından söylenen şekliyle gemi yaparak (*The Deluge*, 1911; *Noah*, 2014) ya da kendisi bilim ve teknolojiye dayanarak en üst düzeyde ürettiği devasa gemilerle (2012, 2009) kurtulmaktadır. *Bozkır*'da ise köy sakinleri eşyalarını kamyonetlere yükleyerek sulardan uzaklaşır ve yeni kurulan köylerine giderler (Görsel 6). Böylece baraj sularından kurtularak yeni köylerinde yeni bir yaşam için yola çıkarlar.

Görsel 6. Tufandan Kaçış (*Bozkır*)

Son olarak tufan anlatıları ve bu inancın işlendiği filmlerde bu felakete uğrayıp da cezalandırılanlar ve bundan kurtulanlar bulunur. Cezalandırılanlar genellikle günahkâr olanlar (*The Deluge*, 1911; *Noah*, 2014) kurtulanlar ise gemiye binenlerdir (*The Deluge*, 1911; 2012, 2009; *Noah*, 2014). *Bozkır*'da ise Ahmet, oğlu tarafından eşinin ölümünden sorumlu olarak görülür ve bir anlamda suların köyü kaplamasıyla cezalandırılır. Ancak suların köyü kaplaması geçmişi unutturmanın yanında geleceğe dönük yeni bir başlangıç için fırsat sunmaktadır.

Sonuç

Toplumların önemli bir kültür ögesi olan mitolojiler, anlatılarını kurarken insanlar için hayati olan yaşamın farklı kaynaklarından yararlanırlar. İnsan yaşamı için vazgeçilmez bir unsur olan su da mitolojilerin esinlendiği kaynaklardan birisidir. Su mitolojilerde ya âb-ı hayat ya da tufan olarak yer almaktadır. Yine Türk mitolojisinde de suya ilişkin mitler yer almakta olup bunun yansıdığı alanlardan birisi de Türk destanları ve efsaneleridir. Bu çalışmada su mitinin yansıdığı kültürel öğelerden biri olan Türk destanları ve efsanelerinin ilgili bölümlerinden hareketle bu mitin, örneklem olarak belirlenen filmlerdeki yansımaları ortaya çıkarılmıştır. Destanlarda suyun bir ruha sahip olduğu, kendisine saygılı olduğunda koruyucu olduğu ve saygısızlık yapıldığında ise cezalandırıldığına ilişkin anlatıların yansımaları *Nehir* filminde rastlanmaktadır. Diğer taraftan destanlarda ve efsanelerde geçtiği üzere suyun âb-ı hayat kaynağı olarak ölümsüzlük kazandırdığı ve hastalıklara şifa olduğuna ilişkin niteliklerin *Ölümsüzler Köyü* filminde yansıtıldığı tespit edilmiştir. Son olarak yine destan ve efsanelerde aktarıldığı gibi suyun eski, hata ve günahlarla dolu yaşamı yok ederek yeni ve temiz bir başlangıç ifade eden tufan inancının *Bozkır* filminde işlendiği görülmüştür.

Toplum gerçeklerini, halk yaşamını, örf adet ve geleneklerini de işleyen sinema adeta yaşanan dünyanın bir yansımasıdır. Yaşananlara tanıklık etmesi ve sosyo-kültürel

değerleri aktarması nedeniyle filmler bir kültür ögesi olarak işlev görmektedirler. Zira filmler tarihsel, toplumsal ve kültürel gerçekleri anlatmakta ve böylece bir belge niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda incelediğimiz yerel filmlerde bir kültür olgusu olan mitolojik unsurların işlendiği gerçeğinden hareketle sosyo-ekonomik ve kültürel değerleri aktarma işlevine sahip olan bu görsel sanat dalının bahsi geçen değerler gözetilerek oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, çalışmada, sözlü kültürle aktarılan gelen mitlerin, sinemanın kendine has özellikleriyle de aktarılabilir olduğu görülmüştür. Her ne kadar Türk mitolojisindeki âb-ı hayat ve tufan anlatılarının edebiyat, şiir, mimari ve minyatür gibi farklı alanlardaki yansımalarını ele alan çalışmalar yapılmış olsa da bahsi geçen bu unsurların filmlere yansımalarını ele alan herhangi bir çalışmanın olmayışı çalışmamızın değerini artırmaktadır. Bu bağlamda çalışma; Türk coğrafyasının farklı bölgelerinde bulunan yönetmenlerin, Türk kültür öğelerini dikkate alarak filmler yaptıklarının ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır. Zira sözlü kültürle aktarılan gelen bu kültür olgusunun sinema filmlerinin kendine özgü nitelikleriyle yansıtılması kültürel değerlerin anlaşılabilirliğini artırmaya katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Aktulum, K. (2018). *Sinema ve Metinlerarasılık: Filmlerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Baigazin, E. (2018). (Yöneten). *Nehir (Ozen)* [Sinema Filmi]. Kazakistan.
- Bekki, S. (2007). *Altay Destanı Maaday-Kara*. Elâzığ: Manas Yayınları.
- Beydili, C. (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev. Eren Ercan) Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). *Köroğlu Destanı*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Bordwell, D. ve Thompson, K. (2011). *Film Sanatı: Bir Giriş* (Çev. Ertan Yılmaz ve Emrah Suat Onat). Ankara: De-ki Basım Yayım.
- Bottero, J. (2008). *Gılgamış Destanı: Ölmek istemeyen büyük insan*. (Çev. Orhan Suda) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bratton, F. G. (1995). *Yakın Doğu mitolojisi*. (Çev. Nejat Muallimoğlu) İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Collins, M. A. (2017). An Ongoing Tradition: Aronofsky's Noah as 21st-Century Rewritten Scripture. İçinde *Noah as Antihero*. Burnette-Bletsch, R. ve Morgan, J. (Eds.) (ss. 8-33). Routledge.
- Copier, L. (2017). Commercial Configurations of Scriptural Temporality: Noah as a Blockbuster. İçinde *Noah as Antihero*. Burnette-Bletsch, R. ve Morgan, J. (Eds.) (ss. 102-116).
- Çığ, M. İ. (2009). *Sümerlilerde Tufan Tufanda Türkler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Dilek, İ. (2002) *Altay Destanları I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilek, İ. (2007). *Altay Destanları II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilek, İ. (2021). *Türk Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi: İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*. (Çev. Mustafa Ünal) Konya: Serhat Kitabevi.

- Ergun, M. (2013). *Yakut Destan Geleneği ve Er-Sogotoh*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, M. ve Aça, M. (2005). *Tıva Kahramanlık Destanları-II*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergun, M. ve İbrahimov, G. (2000). *Başkurt Halk Destanı: Ural Batır*. Ankara: Türksoy Yayınları.
- Erhat, A. (1993). *Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Ersöz, M. (2010). *Culuruyar Nurgun Bootur Saha (Yakut) Türklerinin Kahramanlık Destanı*. Ankara: Türksoy Yayınları.
- Gültekin, Z. G. D. (2022). Sibiryada Türk Destanlarında Su Kültü. İçinde *Kahramanın Gölgesinde Türk Destan Geleneği Üzerine Çalışmalar* (Ed. Serdar Şimşek ve Z. Görkem Duran Gültekin) Çanakkale: Paradigma Akademi, 145-182.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Harman, Ö. F. (1989). Tufan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 41, s. 319-322). Ankara: TDV Yayınları.
- İlgin, A. (2008). *Hakas Destanları 2 Kara Kuzgun*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: TTK Yayınları.
- Jamali, R. (2019). (Yöneten). *Ölümsüzler Köyü* (Piremardha Nemimirand) [Sinema Filmi]. İran.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Killi Y. G. (2013). *Hakas Destanları 4 Altın Taycı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kozlovic, A. K. (2016). Noah and the Flood: A cinematic deluge. İçinde R. Burnette-Bletsch (Ed.), *The Bible in Motion: A Handbook of the Bible and Its Reception in Film* (pp. 35-50). De-Gruyter.
- Oğuz, M. Ö. (1998). Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su. *Milli Folklor* (38), 22-24.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar. Cilt II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar. Cilt I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özel, A. (2019). (Yöneten). *Bozkır* [Sinema Filmi]. Türkiye.
- Ruah-Midbar S. M. ve Moore, L. (2019). "Not Your Grandmother's Bible" – A Comparative Study of the Biblical Deluge Myth in Film. *Religions*, 10 (10), 542.
- Reinhartz, A. (2018). Reversing the hermeneutical flow: Noah's Flood in recent Hollywood films. R. Walsh (Dü.), *T&T Clark Companion to the Bible and Film* (s. 287-289). Bloomsbury Publishing.
- Seyidoğlu, B. (2007). Sel Mitleri. *Milli Folklor* (76), 26-29.
- Şahin, H. İ. (2010). *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*. Konya: Kömen Yayınları.
- Şahin, M. (2023). The Water Myth in Cinema. *Galactica Media: Journal of Media Studies*, 5 (2), 83-101.

- Şayhan, F. (2018). Altay Türklerinin İnanmalarındaki Su Kültünün Mitsel Okuması. *Bilig.* (87) 83-100.
- Taşçıyan, A. ve Açar, M. (2021). Film Önü ve Film Arkası - Bozkır Filmi. *Trtizle.com*. <https://www.trtizle.com/programlar/film-onu-arkasi/film-arkasi-166-bolum-3409198> [erişim tarihi 15.03.2021].
- Temizer Güneş, M. ve Ayyıldız, A. (2022). Sosyolojik Bir Gerçeklik Olarak Türk Mitolojisi ve Sanata Yansımaları. *STAR Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 111-135.
- Yıldırım, N. (2006). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.